

šanju u ljudskoj pokretljivosti«. Promjene u kvaliteti i kvantiteti ljudske pokretljivosti povezane su sa spolom i dobi ljudi koji sele te kulturnom preobrazbom društva. Autori dvaju radova raspravljaju o novim dimenzijama, aspektima i posljedicama pokretljivosti profesora i studenata u Europskoj uniji i Istočnoj Europi, a treći se rad bavi migracijama visokokvalificiranih stručnjaka u Francuskoj. Slijede radovi o vezi turizma, migracija umirovljenika i procesa globalizacije te o tržištima rada žena u Šri Lanci, te komparativna studija žena-migrantica s Filipina i iz Maroka u Španjolskoj (primjer Barcelone) i Italiji (primjer Bologne).

Premda knjiga obuhvaća mnoštvo zanimljivih tema vezanih uz migracije svjetskog stanovništva, stječe se dojam da je napravljena pomalo stihijski. Naime, različitim je problemima posvećen nejednak prostor, pa su neke teme preopširne, dok su pojedine, vrlo zanimljive, predstavljene samo sažecima.

Sanja Klempić

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Vladimir Vujčić

Politička kultura demokracije

Osijek – Zagreb – Split: Panliber, 2001.,
396 str.

U ovoj knjizi Vladimir Vujčić govori o političko-kulturnom pristupu fenomenu političkoga. Taj pristup naglašava, osim objektivne, i važnost subjektivne strane politike. Naime, dosad su se upotrebljavala dva pristupa u istraživanju politike, racionalni i institucionalni, te se zanemarivalo značenje političke kulture, tj. djelovanje masa utemeljeno na tradicijama, običajima i vrijednosnim orijentacijama.

Knjiga je podijeljena na tri dijela. Prvi govori o teorijskim aspektima političke kul-

ture, drugi o političkoj kulturi i političkom sustavu, a treći analizira teorijske i empirijske rezultate o dimenzijama političke kulture kao što su politička potpora političkom sustavu, politički interes, političko povjerenje, građanska politička kompetencija, politička tolerancija, stranački i ideološki identitet, politička participacija i svijest o ljudskim pravima.

Dakle, u prvom dijelu knjige prikazuju se različiti aspekti u definiranju samog pojma političke kulture, njezinih tipologija i dimenzija. Evolucijski se pojam razvijao postupno, preko pojmova kao što je Comteov »konsenzus«, Durkheimova »kolektivna svijest«, Weberovo »značenje individualnih akcija« itd.

U knjizi se rabe analize različitih radova G. Almonda, S. Verbe i L. Pyea, pa u tom pogledu knjiga G. Almonda i S. Verbe. *The civic culture* predstavlja temeljno djelo o demokratskoj političkoj kulturi.

Politička kultura se definira kao subjektivni odnos ljudi prema politici, vjera ljudi u politiku, a da se pritom ne isključe objektivne komponente kao što su objektivni sustav, vrijednosti i norme.

Također se definira pojam dimenzije i tipologije političke kulture. Dimenzije političke kulture podrazumijevaju različite stavove ljudi prema političkim objektima, vezanost ljudi uz sustav, nacionalni i stranački identitet, odnos s drugim građanima i sl.

Različiti autori različito pristupaju tipologiji političke kulture. Tako Almond i Verba utvrđuju tipove političke kulture sa stanovišta uloge pojedinca u politici, Elzier uvodi vrijednosni kriterij razlikujući tradicionalnu, individualističku i moralističku kulturu itd.

U drugom dijelu knjige, pod naslovom »Politička kultura i politički sustav« autor govori o važnosti političke potpore političkom sustavu, o odnosu političke kulture, strukture i demokracije te nacionalnim identitetima bitnima za razvoj političke kulture.

Politički sustav podrazumijeva politički poredak, organizaciju vlasti, političke institucije. Za opstanak političkog sustava presudnu ulogu ima politička potpora. Analizom su ustanovljena tri osnovna tipa političke potpore: identitet, legitimacija i povjerenje. Politički identitet važan je za održavanje političke zajednice, politička legitimacija za održavanje političkog sustava, a političko povjerenje za uspješno funkcioniranje onih koji su na vlasti – političkih autoriteta. Kretanjem prema postmodernom društvu povjerenje će postajati kompleksnije i složenije. Ljudi će sve više vjerovati političkom poretku na osnovi vlastitih iskustava – osobnog povjerenja prema političkim autoritetima, procjene uspješnosti vlade i osjetljivosti vlasti za potrebe građana.

U odnosu političke kulture i strukture nalazi se jedan od najznačajnijih istraživačkih aspekata problema političke stabilnosti i promjene. Ako politička kultura nije u stanju poduprijeti demokratski sustav, šanse za uspjeh tog sustava su slabe.

Između političke kulture i strukture postoje složeni interakcijski odnosi. Demokracija nije rezultat ni kulture ni strukture same po sebi, kao ni njihovih kauzalno-determinističkih odnosa, već upravo rezultat dinamičke interakcije odnosa tih pojava.

U kakvom su odnosu nacionalni identiteti i politička kultura? Da bi osigurali stabilan razvoj demokracije i pravedan odnos između različitih etniciteta, dominantne nacije i nacionalnih manjina, pored pravnih i ekonomskih sredstava potrebna je građanska politička kultura. Kao svaka kultura, i građanska politička kultura se treba učiti. Društvo mora organizirati politički, građanski odgoj svojih građana, poglavito mladih ljudi.

Patriotizam je ključan činilac u razumijevanju nacionalnih identiteta, posebice nacionalnih manjina. On predstavlja svijest o sebi i drugima, o osjećaju što znači biti »domaćin«, biti drukčiji, imati različit identitet

od drugih. Autor tvrdi da patriotizam može imati ključnu ulogu u premošćivanju različitih političkih i kulturnih sukoba u društvu, ali samo ako se konstituira u građanskoj, a ne u sirovom etničkom smislu. Znači, za razvoj stabilne političke zajednice nužno je razvijati demokratsku političku kulturu koja će riješiti osjetljive odnose etničkih zajednica, a tu patriotizam ima nezanemarivu ulogu.

I na kraju, u trećem dijelu knjige, pod naslovom »Temeljne dimenzije političke kulture« autor prikazuje različita istraživanja, empirijske analize političkog interesa, građanske političke kompetencije, političke tolerancije, političke participacije građana europskih zemalja i hrvatskih studenata.

Istraživanja su pokazala da su dvije orijentacije ključne za objašnjenje političkog povjerenja studenata: religijsko usmjerenje za povjerenje u privatne institucije i stranačka suglasnost za povjerenje u državne institucije i političare. Religijska opredijeljenost je ključna i u europskim zemljama. Lijevo ideološki opredijeljeni pokazuju veći interes za politiku, a političku apatiju obilježava desna ideološka opredijeljenost. Za hrvatske studente ključna je dimenzija povjerenje u političke institucije vlasti.

Autor naglašava da je u odnosu građana i politike važno kako se ljudi odnose prema institucijama sustava (povjerenje u institucije) i kako se odnose prema sebi samima (vjeruju li u sposobnost političkog djelovanja).

Empirijsko istraživanje političke tolerancije hrvatskih studenata opravdalo je Mondak-Hourwitzovu tezu o postojanju generičke i diskriminacijske netolerancije. Kod diskriminacijske netolerancije stupanj podupiranja civilnih sloboda veći je od stupnja tolerancije (fašisti). Kod generičke je prisutan ispodprosječan stupanj tolerancije i ispodprosječan stupanj podupiranja civilnih sloboda (projugoslaveni). U svim ostalim slučajevima radi se o ekscesivnoj toleranciji u kojoj je stupanj tolerancije iznad stupnja potpore civilnim slobodama. Autor upozorava

da nije potrebno političku toleranciju reducirati na bezuvjetno prihvaćanje svih razlika u društvu, što je svojstveno psihološkim definicijama. Granica tolerancije mora postojati, ali u okviru i s obzirom na mogućnosti održavanja političke zajednice.

U istraživanju političkog sudjelovanja hrvatskih studenata analizirali su se izvori političke participacije na temelju triju modela političke participacije (konvencionalna i nekonvencionalna politička participacija i namjera glasovanja na sljedećim parlamentarnim izborima). Za namjeru izlaska na izbore najzaslužnija je razina političkog interesa, a za protestno ponašanje odgovorni su mnogi činioци kao što su stavovi prema civilnim slobodama, procjena uspješnosti Vlade itd.

Vrijednosne orijentacije nisu pokazale značajnu ulogu u tipovima političke participacije naših studenata, dok u Europi te su vremene orijentacije igraju značajnu ulogu.

I na kraju, autor svijest o ljudskim pravima svrstava u dio demokratske političke kulture građana i zemalja. Što su ljudi svjesniji ljudskih prava, više postaju aktivnim sudionicima i subjektima politike, a država postaje odgovornijom za njihove zahtjeve i potrebe.

Svijest o pravima razvijala se postupno kao pravo na slobodu, a danas se razvija kao pravo na mogućnost kvalitetna života, kao mogućnost slobode.

Istraživanja su pokazala da razvoj svijesti o pravima nije ovisan toliko o socijalnoj demografiji, koliko o političkoj kulturi građana. To se potvrđuje i u istraživanju svijesti o pravima hrvatskih studenata. Svijest o ljudskim pravima i njihova zaštita bitni su za legitimaciju demokracije.

Knjiga je namijenjena širokom krugu čitatelja, ponajprije studentima dodiplomskih i poslijediplomskih studija Fakulteta političkih znanosti, zatim svim stručnjacima s područja društvenih znanosti, poglavito politološkog i sociološkog smjera. Na izvrstan su način objašnjeni osnovni pojmovi političke kulture, njezine dimenzije i tipologije. Bogata je različitim teorijskim prikazima i analizama. Uz teorije je prisutno i mnogo empirijskih podataka. Jako je zanimljivo i iznimno važno istraživanje o političkoj kulturi hrvatskih studenata zagrebačkog i splitskog Sveučilišta. Podaci su uspoređivani s podacima dobivenim u istraživanju u drugim europskim zemljama. Usporednom analizom se pokazuju sličnosti i razlike hrvatske političke kulture i političke kulture drugih europskih zemalja. Prikazani su sustavno, u tabličnom obliku, uz jednostavna objašnjenja upotrijebljene metodologije te njezinih prednosti i nedostataka.

Autor se osvrće i na aktualnu političku situaciju u Hrvatskoj da bi što podrobnije objasnio dobivene rezultate i potvrdio početne hipoteze.

Ako želite razumjeti pravi smisao demokratskih procesa i demokratske građanske kulture te onoga što zajedničkim imenom nazivamo »demokracijom«, svakako pročitajte ovu knjigu. Mogla bi Vam poslužiti kao koristan vodič za bolje razumijevanje političke kulture i njezine važnosti za opstanak i razvoj demokracije.

Marina Perić

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*